

Предраг Мутавцић
Филолошки факултет
Београд

О етнониму Власи као Србима

Под општим термином **Власи**, изворним егзонимом, обухвата се веома широко и разнолико романизовано становништво централног, источног и југоисточног дела Балканског полуострва, тачније речено – (Дако-)Румуни, Аромуни, Меглорумуни, Истрорумуни и Морлаци. Овај термин од тренутка оснивања модерне румунске државе у енглеском језику, на пример, означава целокупно балканско романизовано становништво ван њених граница, невезано за њихово етничко порекло.

С историјске тачке гледишта, овај етноним се по први пут појавио 980. године у једном подужем писму византијског цара Василија II Бугароубице¹. У њему се прецизно наводи етноним извесног народа који је до тада био сасвим непознат целокупном европском културном и цивилизацијском оквиру - „Власи“. Овај исти етноним ће се појавити и коју деценију доцније, у једној његовој хрисовуљи из 1020. године упућеној грчком архиепископу у месту Акрис (данашњи Охрид), у којој се говори о „*τὸν ἀνά πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων*“, другим речима „о **Власима из целе Бугарске**“.² Хрисовуља је сасвим случајно пронађена у грчком манастиру Зермас заједно са још једним документом из 1164. године у коме се наводи по први пут једно влашко (односно цинцарско) име. У њему изричито стоји како је манастир, по спопственој жељи и нахођењу, подигао Влах – по имену Јоан Николау – из оближњег насеља Линотопе. Да су Власи за свега непун век касније били високо цењени и од изузетне важности по епирску државу (Епирску деспотовину), показује нам и сачувана наредба епирског деспота, Михаила II, из 1236. године. У њој стоји написано да су Власи из те области ослобођени плаћања свих уобичајених дажбина и пореза. Иначе, у то и нешто раније време ову ретку привилегију (а у Византији свакако) уживали су само поједини представници високог грађанског сталежа (најчешће велможе) који су се истакли каквим делима од значаја по државу, потом Црква, царска породица и њени чланови као и посебно заслужни појединци.

¹ Dölger, 1924, стр. 98.

² ibidem, стр. 104.

Законик цара Душана из 1345. године јесте засигурно најбоља потврда да су у средњовековној Србији Власи били увелике познати, па бисмо зато могли слободно рећи како је то и први званични правни акт у Срба који их наводи као делом целокупног становништва у држави. У члану 82. Законика каже се следеће:

Где престоје Влах или Арбанасин на селу, на томе селу да не стане други, за њим идући, аколи силом стане, да плати потку и што је попасао.

И Власи и Арабанаси (данашњи Албанци) сврставани су у ред невластелинског становништва, званог опште себри, али, према данашњим тумачењима наших угледних правника³, иако су били феудално зависни сточари, њихов положај у држави био је нешто бољи у односу на категорију становништва, обесправљених меропаха⁴. Ни на једном месту у Законику нису наведена нити регулисана њихова права и обавезе – другим речима, сматра се да су све њихове обавезе остале истим као и пре доношења овог највишег правног акта у Срба. А оне су биле одређене најчешће или обичајним правом или каквим другим раније донесеним правним указом. И више је него јасно из цитираног члана да су Власи водили искључиво или претежно номадски начин живота - тек много касније почели су да се поступно настајују по сточарским селима углавном подаље од српских средњовековних утврђених градова и већих насеља.

Дакле, под термином Влах се у држави цара Стефана Душана подразумевао подређени становник који није био српског порекла и који није говорио српским језиком, али га је свакако знао или познавао у одређеној мери, будући да му је био потребан ради остваривања основне комуникације и продаје сточарских производа. Исто тако, Власи и Срби нису смели да ступе у мешовите бракове, јер су такви бракови били готово забрањени или су то чинили веома ретко, безмало изнимно. Реч је о томе да

³ У том светлу би било добро погледати научна разматрања правних стручњака и историчара као и њихова детаљна објашњења. Овде ћемо навести само неке од аутора и њихових радова до којих смо дошли: *Биљана Марковић*, Душанов законик, Београд 1986, *Б. Недељковић*, О саборима и законодавној делатности у Србији у време владавине цара Стевана Душана, Београд 1975, *С. Новаковић*, Законик Стефана Душана цара српског 1349. и 1354., Београд 1898, *Н. Радојчић*, Душанов законик, Научна издања Матице српске, 3 (римски), Нови Сад 1950; Карловачки рукопис Јустинијанова закона и Душанова законика. Годишњак Историјског друштва Војводине, 1, Нови Сад, 1951; Два намеравана издања Душанова законика. Зборник Матице српске за књижевности и језик, 3, Нови Сад 1955; Око Душановог законика 1-4, Историјски часопис, књ. 2, Београд 1949-50 и књ. 9-10, 1959, *Т. Тарановски*, Историја српског права у Немањинској држави, I, Београд 1931.

⁴ Меропаси су били зависни сељаци с ограниченом слободом кретања, оптерећени разним дажбинама, порезима и наметима који су се разликовали од поседа до поседа, па је њихов положај бивао или лакши или тежи.

су то биле две засебне групације становништва строго одвојене једна од друге, без обзира што су и једни и други водили исти или сличан начин живота.

А да Срби нису (можда увек) имали позитиван став према Власима, понајбоље нам може илустровати и следећа наша пословица коју је Вук Караџић уврстио у своју прву збирку српских народних изрека и пословица:

Ни у тикви суда, ни у Влаха друга.

Вук⁵ је уз њу придодао објашњење како се она односи искључиво на праве Влахе, тачније речено - на данашње Румуне. Неколико година касније је Ђуро Даничић у своју збирку⁶ унео једну веома сличну пословицу, забележену још 1697. године у Хрватској на подручју Славоније, у којој стоји употребљено име Србин наместо Влаха (*Ни тиква суд, ни Србљин друг*).

Поред ове, Вук је уврстио још неколико изрека (идиома) и пословица у којима су директно укључени Власи, као што су:

1. измесити кога као Влах питу (тј. измлатити кога на мртво име);
2. да се Власи не (до)сете (тј. да се прикрије право стање);

Поставља се сада питање – да ли је Вуково тумачење заиста исправно и, уколико јесте, у којој би то мери било?

Правно посматрано, у Законнику цара Душана ни на једном месту није прецизирано који се народ под појмом Власи подразумева (оваква забуна данас не постоји када су у питању Арбанаси), али многи други писани документи показују нам да се у српском језику из средњег века (у периоду XII – XV столеће) под њиме подразумевао не само припадник романског/романизованог становништва, него и свако коме је сточарство било главно занимање. О томе је својевремено и Константин Јиречек писао⁷. Да су Турци и нешто касније потурице, а посебно у западним крајевима Балканског полуострва, проширили термин **Влах** на **све Србе**, може нам послужити као сведочанство једна кратка белешка хрватског путописца - Бенедикта Курипеша - који је 1530. године прошао кроз Босну. У својим записима је експлицитно назначио како је у њој затекао „три народности и три вере:

⁵ Вук Караџић, 1900, број 4408.

⁶ Daničić, 1871, стр. 80, број 2962.

⁷ Jireček, 1914, стр. 69.

- а) прво су *стари Бошњаци*, римско-хришћанске вере...,
 б) други су *Срби* (Surffen) које зову **Власима**..., а вере су светога Павла (православне) ...,
 в) трећи су народ *прави Турци*, који су војници и чиновници, а владају сасвим тирански горе поменутиим племенима.“⁸.

Именом Власи називани су још и сви они Срби који су накнадно емигрирали из Босне и Херцеговине у Хрватску. Тако се у једном писму аустријскога цара Фердинанда I, датираног 6. новембра 1538. године, упућеном хрватском бану Петру Кеглевићу каже како му је дојављено „да су капетани и војводе Рашана или Срба те *Влаха који се обично Србима зову*, са својим присталицама и потчињенима, срећно прешли из Турске у Хрватску“ („...capitenei et waywode Rasciani sive Sirviani atquae *Valachi quos vulgo Zrbscopy vocant*“). Од тог доба постоји пуно писаних споменика у којима се Срби у потпуности изједначавају са Власима. Да наведемо само неколико илустративних примера из тог и нешто каснијег периода:

- „Valachi sive Rasciani“ (Власи односно Рашчани),
- „Rasciani sive Valachi“ (Рашчани односно Власи),
- „Morlachi o Serviani“ (Морлаци или Србијани),
- „Valachi sive Rasciani vel ut verius dicam Serviani“ (Власи или Рашчани који себе Срвијанима називају)⁹.

У једној невеликој расправи српског митрополита Стевана Стратимировића под називом *О Власима* из 1806. године вели се како римокатолици у Хрватској и по Славонији име Влах „Славонцима и Србима који су источне, наше, вере са презрењем придају“, те да „исто тако и Турци у Босни и Србији сваког хришћанина Босанца и Србина Влахом називају“¹⁰. Негде при самом крају XVIII столећа Стефан Ференчевић, угледни православни свештеник из Сомбора, прибележио је следећу изреку – „у крају се Власи даве“ уз коју је дао и наредно објашњење:

*Тако се нама Србљем поношавају иноверци с нама живећи, што сваки посао добро почнемо, а зло свршимо, као да initium a ne finis coronat opus.*¹¹

Да се етноним Влах ипак односио само и једино на Србе недвосмислено нам потврђује нешто касније и сâм Вук Караџић. Тако на

⁸ Рад Југославенске Академије, књига 56, страна 162.

⁹ Рад. М. Грујић, Апологија, стр. 55 и даље; Вас. Ђерић, 1914, стр. 49 и даље.

¹⁰ Летопис Матица српске, књига 228, стр. 119.

¹¹ Додатак к числу 83 Новина Србских за 1818. годину, стр. 654.

једном месту он каже да у пресудном тренутку „када су Србљи први пут дошли на Шабац (дакле, 1804. године), онда су турске жене у Шапцу пјевале:

*Подигло се неколико Влаха,
И понело у тиквици праха.*¹²

У својим *Историјским и етнографским списима*¹³ нам потом приповеда следеће:

Када су Турци чули да пуцају топови на Љубићу, изнајпре нису веровали да су то прави топови, него мислили да су Срби начинили од дрвета као ступе, те их плаше и за то су говорили: „Не превари, Влахо, не.“

Као српске народне пословице Вук је навео и две у којима су главне личности Влах (Србин) и Турчин. То су:

- А) не зна пијан Влах шта је гладан Турчин;
- Б) Власи као ораси (а ораси као лешници).

Уз сваку од њих дао је и одговарајућу развијену причу како бисмо могли правилно схватити њихово значење и смисао употребе. Уз прву Вук казује ово:

Приповједа се како је неки гладан Турчин дошао негђе пред српску кућу и сјахавши с коња повикао домаћину, који је пијан пред кућом ђељао држалицу за будак: „Држи море коња па вичи Влахињу нека мијеси погачу и куха цицвару и пече кокош“. Па онда отиде у кућу. Пошто у кући мало посједи и види да нити ко долази ни се шта готови, изиђе опет напоље и видећи да му коњ стоји ће га је и оставио, а Србин једнако ђеља држалицу, он не знајући да је Србин пијан, сврне лулу, па њега камишем преко леђа, а Србин држалицом иза врата једном па и другом и да не дотрче жене те га отму, мало га не убије.

Уз другу стоји следеће објашњење:

¹² Вук С. Карацић, 1896, стр. 135.

¹³ Вук С. Карацић, op.cit, I, 152.

Ага један дође на крсно име код Србина, и у вријеме јела упита: “Могу ли, Влаше, пити у здравље твоје и твојијех Влаха?” Србин: “Можеш, ага.” Турчин: „Здрав си, домаћине! У здравље твоје и твоје браће Влаха; Власи ка ораси, ораси ка лешиници...”

У своме капиталном делу, *Српском Рјечнику*, за реч Влах Вук је дао наредно тумачење: „Срби закона турскога, у Босни и Херцеговини, тако и они закона римскога, како у Босни и Херцеговини, тако и у царству аустрискоме, изван Далмације, зову, и то као за поругу, браћу своју закона грчкога.“ За реч Власићи каже да у Дубровнику тако „зову људе закона грчкога“, а да се реч Турковлах користи нарочито у Далмацији „за Влаха (односно - православног Србина) из Турске, за разлику од оних из ћесарске.“¹⁴

Одабрана библиографија

- Радослав М. Грујић – Апологија српског народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја: поводом „Оптужнице“ кр. држав. одвјетника у Загребу од 12.1.1909, Штампарија Учитељског деоничарског друштва „Натошевић“, Нови Сад, 1909.
- Dj. Daničić - Poslovice, Zagreb, 1871.
- F. Dölger, 1925/25. – Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit. Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565-1453, München-Berlin, Teil 5.
- Додатак к числу 83 Новина Србских за 1818. годину
- Вас. Ђерић - О српском имену по западним крајевима нашег народа, Београд, 1914.
- Con. Jireček - Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien III, Wien , 1914.
- Вук Караџић - Српске народне пословице, Српска краљевска државна штампарија, Београд, 1900.
- Вук С. Караџић - Српске народне пјесме IV, Штампарија Краљевине Србије, Биоград, 1896.
- Вук Караџић - Српски рјечник, том 1, Просвета, Београд, 1986.
- Вук С. Караџић - Најлепше српске народне приповетке, Књижара Томе Јовановића и Вучића, Београд, 1927.
- Летопис Матица српске, књига 228, Нови Сад, 1938.
- Рад Југославенске Академије, књига 56, Загреб, 1929.

¹⁴ Вук. С. Караџић, 1900, бр. 681, 3878; видети и: Вук С. Караџић, Најлепше српске народне приповетке, стр. 311.